

Jaunumi sankciju likumā

Raivo Raudzeps, ZAB "SORAINEN", zvērināts advokāts

<https://www.itiesibas.lv/raksti/tiesvedibas/tiesvedibas/jaunumi-sankciju-likuma/15370>

Šī gada 4.jūlijā stājās spēkā būtiski grozījumi Starptautisko un Latvijas Republikas nacionālo sankciju likumā. Tie izstrādāti, pamatojoties uz Finanšu darījumu darba grupas jeb FATF (*Financial Action Task Force*) 6.rekomendācijas "Mērķtiecīgas finanšu sankcijas saistībā ar terorisma un teroristu finansēšanu" un 7.rekomendācijas "Mērķtiecīgas finanšu sankcijas saistībā ar ieroču izplatīšanu" labās prakses vadlīnijās noteikto. Jaunumu tajos ir daudz. Kopumā jāsecina, ka ar grozījumiem likumā iestādēm un īpaši komersantiem uzlikts daudz jaunu pienākumu.

Lai informācija būtu pārskatāmāka, raksts sadalīts divās daļās. Pirmajā daļā apkopota informācija par jaunumiem, kas attiecināmi uz visiem komersantiem.

Vispārīgie jaunumi

Finanšu un civiltiesisko ierobežojumu precizējums

Noteikumi par finanšu ierobežojumu izpildi tagad ir detalizētāki. Pirmkārt, jānorāda, ka tad, ja sankciju subjektam noteikti finanšu ierobežojumi, visām personām – gan iestādēm, gan komersantiem – jārīkojas "nekavējoties" un "bez iepriekšēja brīdinājuma". Iepriekš [likumā](#) tas nebija uzsvērts.

Otrkārt, būtisks jaunums saistīts ar pienākumu iesaldēt arī finanšu līdzekļus un finanšu instrumentus, kas "daļēji" ir sankciju subjekta īpašumā, valdījumā, turējumā vai kontrolē. Praksē šādu "daļēji" sankciju subjekta īpašumā esošu finanšu līdzekļu vai finanšu instrumentu iesaldēšana var ietekmēt trešo personu, kas nav sankciju subjekti, tiesības, piemēram, ja finanšu instruments ir vairāku personu kopīpašumā un viena no tām ir sankciju subjekts, bet pārējās – nav. Līdz ar to paredzams, ka tiesību norma nākotnē radīs ne vienu vien tiesību strīdu, tostarp, iespējams, par tās atbilstību [Latvijas Republikas Satversmei](#).

Tāpat būtisks jaunums saistīts ar pienākumu iesaldēt finanšu līdzekļus un finanšu instrumentus, kas ir "netiešā" sankciju subjekta īpašumā, valdījumā, turējumā vai kontrolē, tostarp nodoti trešajām personām.

Acīmredzams, ka šo pienākumu efektīvi varēs izpildīt tikai personas, kas atbilstoši [likumam](#) veikušas sankciju riska novērtējumu un izveidojušas iekšējo kontroles sistēmu. [Likuma](#) autoriem nevajadzētu cerēt, ka "visas personas", uz ko formāli attiecināms [likums](#), spēs konstatēt finanšu līdzekļu vai instrumentu atrašanos netiešā sankciju subjekta īpašumā, valdījumā, turējumā vai kontrolē, jo, lai to konstatētu, jāveic detalizēta klienta vai sadarbības partnera izpēte.

Savukārt par finanšu līdzekļu un instrumentu nodošanu trešajām personām Ārlietu ministrija (ĀM) likumprojekta anotācijā skaidro, ka pienākums iesaldēt finanšu līdzekļus un finanšu instrumentus, kas nodoti trešajām personām, jāinterpretē tādējādi, ka piekļuve finanšu līdzekļiem, finanšu instrumentiem un finanšu pakalpojumiem liedzama arī tad, ja sankciju subjektu uz pilnvarojuma pamata pārstāv trešā persona. Tomēr pilnvarojuma attiecību gadījums nav vienīgais, kad varētu būt pamats runāt par finanšu līdzekļu un instrumentu atrašanos netiešā sankciju subjekta īpašumā vai kontrolē. Aizliegums varētu būt attiecināms arī, piemēram, uz situāciju, kad finanšu līdzekļi vai instrumenti formāli pieder sankciju subjekta kontrolētai komercsabiedrībai. Tomēr jāatzīst, ka šobrīd nav iespējams paredzēt visas dzīves situācijas, tāpēc faktiski gan institūcijām, gan komersantiem būs jāvērtē katrs klients un sadarbības partneris.

Visbeidzot jānorāda, ka termins "iesaldēt" [likumā](#) nav skaidrots, kas var radīt neizpratni par tā nozīmi un to, kādi tieši pienākumi personām jāizpilda, lai "iesaldētu" finanšu līdzekļus un instrumentus. Kā norādīts likumprojekta anotācijā, lai mazinātu neskaidrību, plānots izstrādāt grozījumus [Ministru kabineta noteikumos Nr.327](#) "Starptautisko un nacionālo sankciju ierosināšanas un izpildes kārtība", paredzot kārtību, kādā veicama līdzekļu iesaldēšana.

Informācijas vākšana, lai nepārkāptu pienākumu iesaldēt visus finanšu līdzekļus un finanšu instrumentus, kas tieši vai netieši, pilnībā vai daļēji ir sankciju subjekta īpašumā, valdījumā, turējumā vai kontrolē, [likumā](#) atstāta iestāžu un komersantu ziņā. Līdz ar to katrai iestādei un īpaši komersantam neatkarīgi no tā, vai tam ir pienākums veikt sankciju riska novērtējumu un izveidot iekšējās kontroles sistēmu (skat. arī šī raksta daļu "Sankciju riska novērtēšana un iekšējās kontroles sistēmas izveidošana"), jāizveido procedūra, lai izpētītu un monitorētu darījumu partnerus un ar tiem saistītās personas gan pirms darījuma slēgšanas, gan darījuma izpildes laikā. Papildus atkarībā no konkrētā darījuma līgumā vai citos darījuma dokumentos var būt jāparedz darījuma partnera pienākums atklāt informāciju tādā apjomā, lai varētu nodrošināt šī un arī citu [likumā](#) ietverto pienākumu izpildi.

ANO sankciju tiešā piemērojamība

Nozīmīgs un pagaidām neskaidras juridiskās sekas radošs ir jaunais noteikums, ka Apvienoto Nāciju Organizācijas (ANO) Drošības padomes (Padome) rezolūcijās noteiktās finanšu un civiltiesiskās sankcijas ir saistošas un tieši piemērojamas Latvijas Republikā. Būtībā tas nozīmē, ka ar brīdi, kad stājas spēkā ANO noteiktas finanšu vai civiltiesiskās sankcijas, visām personām Latvijā jābūt par tām informētām un tās jāizpilda bez jebkāda nacionāla vai Eiropas Savienības (ES) līmenī pieņemta sankciju pārņemšanas lēmuma, neskatoties uz to, ka konkrētais ANO līmenī pieņemtais lēmums vēl nav iztulkots un publicēts valsts valodā. Šāda kārtība būtiski atšķiras no līdzšinējās un var radīt gan praktiskas, gan juridiskas problēmas.

Būtiskākā problēma ir informācijas savlaicīga pieejamība, lai varētu izpildīt Padomes lēmumos noteiktās sankcijas. Likumprojekta anotācijā ĀM skaidro, ka Padomes rezolūcijas Latvijai saistošas no to izdošanas brīža oficiālajā ANO valodā. Taču vienlaikus anotācijā arī atzīts, ka, tā kā Padomes rezolūcijās noteiktās sankcijas nepublicē oficiālā izdevumā, lai nodrošinātu sankciju efektīvu faktisku ieviešanu, ĀM būs pienākums nekavējoties par to ziņot kompetentajām institūcijām un nākamajā darbdienā to nosūtīt publicēšanai oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis", kur paziņojumu par rezolūcijas tekstu un tajā minētajām sankcijām publicētu valsts valodā, tam pielikumā pievienojot rezolūcijas tekstu angļu valodā. Šāds pienākums ĀM noteikts [likumā](#). Papildus [likumā](#) paredzēts, ka ĀM informācija par rezolūciju nekavējoties jāpublicē savā tīmekļa vietnē.

Līdz ar to loģiski rodas laikposms starp Padomes rezolūcijas spēkā stāšanos un brīdi, kad paziņojumu par to publicē "Latvijas Vēstnesī", kur Latvijā ierasts meklēt oficiālu informāciju. Šajā laikposmā Padomes rezolūcija jau būtu spēkā un saskaņā ar grozījumiem [likumā](#) saistoša visām personām Latvijā, līdz ar to būtu jāizpilda. Tādējādi veidojas situācija, kad, lai izvairītos no riska pārkāpt Padomes noteiktās sankcijas, nepārtraukti jāseko informācijai Padomē tieši vai arī informācijai ĀM tīmekļvietnē.

Ņemot vērā, ka [likums](#) saistošs visām personām Latvijā, iestādēm un komersantiem jānodrošina pastāvīga un nepārtraukta sekošana Padomes vai ĀM tīmekļvietnēm. Šī pienākuma izpilde varētu būt nedaudz vieglāka komersantiem, kas atrodas kādas kompetentās institūcijas uzraudzībā, jo ĀM ir pienākums nekavējoties informēt kompetentās institūcijas par Padomes rezolūcijām.

Aizliegums slēgt līgumu vai veikt maksājumu

Turpmāk [likumā](#) publisko tiesību subjektiem aizliegts slēgt līgumu publisko vai privāto tiesību jomā vai veikt maksājumu, ja piemērotas starptautiskās vai nacionālās sankcijas vai būtiskas finanšu un kapitāla tirgus intereses ietekmējošas ES vai Ziemeļatlantijas līguma organizācijas jeb NATO (*North Atlantic Treaty Organization*) dalībvalsts noteiktās sankcijas, kas ietekmē līguma izpildi vai maksājumu.

Šajā rakstā nav iespējams iekļaut izsmeltošu publisko tiesību subjektu uzskaitījumu, taču pārsvarā tās ir valsts un pašvaldību iestādes un atvasinātas publiskās personas, piemēram, Latvijas Universitāte.

Jānorāda, ka noteiktais aizliegums būtībā attiecināms ne tikai uz starptautiskajām sankcijām, kas Latvijai ir juridiski saistošas, bet arī ES vai NATO dalībvalsts noteiktām sankcijām, kas formāli juridiski Latvijai varētu arī nebūt saistošas, bet kas ir tik būtiskas, ka ietekmē Latvijas finanšu un kapitāla tirgus intereses. Viens no piemēriem ir Amerikas Savienoto Valstu (ASV) noteiktas sankcijas, kuru pārkāpums var apdraudēt Latvijas banku vai kādas konkrētas Latvijas bankas iespējas veikt maksājumus ASV dolāros.

Papildus jānorāda, ka aizliegums slēgt līgumu vai veikt maksājumu nav absolūts. Aizliegums iestājas, ja piemērotās sankcijas ietekmē līguma izpildi vai maksājumu.

Līdz ar to secināms: lai konstatētu, ka sankcijas vispār piemērotas, un noteiktu, vai tās ietekmē līguma izpildi vai maksājumu, visiem publisko tiesību subjektiem būtu jāizveido sankciju riska izvērtēšanas un iekšējās kontroles sistēma.

Sankciju riska novērtēšana un iekšējās kontroles sistēmas izveide

Ar [likuma](#) grozījumiem paplašināts komersantu un pašnodarbināto personu loks, kam turpmāk ir pienākums veikt sankciju riska novērtējumu un izveidot iekšējās kontroles sistēmu. Ar grozījumiem pienākums veikt sankciju riska novērtējumu un izveidot iekšējās kontroles sistēmu papildus noteikts:

- zvērinātiem advokātiem;
- zvērinātiem notāriem;
- zvērinātiem revidentiem;
- izložu un azartspēļu organizētājiem;
- personām, kas darbojas mākslas un antikvāro priekšmetu apriņķī, ievēdot tos Latvijā vai izvedot no tās, glabājot vai tirgojot, tostarp personām, kas šīs darbības veic antikvariātos, izsoļu namos vai ostās;
- personām, kas saņēmušas Latvijas Bankas (LB) licenci ārvalstu valūtas skaidrās naudas pirkšanai un pārdošanai.

Visām personām, kam ir pienākums veikt sankciju riska novērtējumu, atbilstoši savam darbības veidam jāveic un jādokumentē starptautisko un nacionālo sankciju riska novērtējums, lai noskaidrotu, novērtētu, izprastu un pārvaldītu savai darbībai vai klientiem noteiktos starptautisko un nacionālo sankciju neizpildes riskus. Pamatojoties uz novērtējumu, šīm personām jāizveido starptautisko un nacionālo sankciju riska pārvaldīšanas iekšējās kontroles sistēma, tostarp izstrādājot un dokumentējot attiecīgās politikas un procedūras.

Saskaņā ar [likumu](#) iekšējās kontroles sistēma ir pasākumu kopums, kas ietver uz starptautisko un nacionālo sankciju prasību izpildes nodrošināšanu vērstas darbības, paredzot tam atbilstošus resursus un veicot darbinieku apmācību, lai iespējami novērstu šo personu iesaistīšanu starptautisko un nacionālo sankciju prasību pārkāpumos vai apiešanās vai izvairīšanos no to izpildes.

Jānorāda, ka trūkumi sankciju riska novērtējumā vai iekšējās kontroles sistēmā var radīt atbildību (skatīt. raksta daļu "Atbildība par pārkāpumu").

Atbrīvošana no atbildības

[Likumā](#) iekļauti noteikumi, kam būtu jāpasargā personas no atbildības, ja tās ziņo par iespējamu vai notikušu sankciju pārkāpumu vai atturas no darījuma, izbeidz darījuma attiecības vai pieprasa saistību pirmstermiņa izpildi piemēroto sankciju dēļ. [Likumā](#) noteikts, ka šādos gadījumos personai vai tās vadībai (tostarp padomes un valdes locekļiem) un darbiniekiem nerodas juridiskā, tostarp civiltiesiskā, atbildība.

Lai gan labi domāti, tomēr noteikumi neatrisina vēl kādu būtisku jautājumu – kas notiek ar noslēgto līgumu? Komersanti labi zina vispārējo principu, ka līgumi jāpilda. Taču, ja piemēroto sankciju dēļ līgumu nav iespējams izpildīt (turklāt jāņem vērā, ka, piemēram, maksājumu var neizdoties veikt ne tikai tāpēc, ka konkrētais līguma dalībnieks pakļauts sankcijām, bet arī tad, ja tā patiesais labuma guvējs pakļauts attiecīgām sankcijām vai piegādātās preces tālāk varētu tikt piegādātas uz kādu teritoriju vai personai, kas pakļautas sankcijām u.tml.), var rasties strupceļš. No vienas puses, maksājumu nedrīkst veikt, no otras puses, līgums it kā ir spēkā un būtu jāpilda (vismaz otram līguma dalībniekam tas būtu jāpilda, lai gan maksājumu viņš nesaņem).

Lai izvairītos no šāda strupceļa, līgumā ieteicams iestrādāt detalizētas tiesības vienpusēji no tā atkāpties, ja līgumu nav iespējams izpildīt piemēroto sankciju dēļ, vai arī paredzēt citu visiem līguma dalībniekiem pieņemamu risinājumu.

Ziņošanas pienākums

Personām, kas atrodas kādas kompetentās institūcijas uzraudzībā, [likumā](#) noteikts speciāls pienākums nekavējoties, bet ne vēlāk kā nākamajā darbdienā ziņot Valsts drošības dienestam par starptautisko vai nacionālo sankciju pārkāpumu vai tā mēģinājumu un tā rezultātā iesaldētiem līdzekļiem un informēt par to attiecīgo kompetento institūciju. Savukārt, ja ir aizdomas par starptautisko un nacionālo sankciju apiešanu vai tās mēģinājumu finanšu ierobežojumu izpildē, par to jāziņo Finanšu izlūkošanas dienestam.

Tomēr vienlaikus jāatgādina, ka kriminālatbildība rodas par jebkuru neziņošanu, ja zināms, ka tiek gatavots vai izdarīts smags vai sevišķi smags noziegums (Krimināllikuma [315.pants](#)). Ņemot vērā, ka starptautisko organizāciju un Latvijas Republikas noteikto sankciju pārkāpšana satur smaga noziedzīga nodarījuma sastāvu, faktiski visām personām ieteicams ziņot, ja tās zina, ka tiek gatavots vai notiek noteikto sankciju pārkāpums.

Atbildība par pārkāpumu

[Likumā](#) noteikts, ka visas kompetentās institūcijas, t.i., Finanšu un kapitāla tirgus komisija (FKTK), Valsts ieņēmumu dienests, Patērētāju tiesību aizsardzības centrs, Latvijas Zvērinātu advokātu padome, Latvijas Zvērinātu notāru padome, Izložu un azartspēļu uzraudzības inspekcija, Nacionālā kultūras mantojuma pārvalde un LB, ir tiesīgas piemērot administratīvās sankcijas un uzraudzības pasākumus to uzraudzībā esošajām personām par starptautisko un nacionālo sankciju prasības regulējošu normatīvo aktu pārkāpumiem attiecībā uz iekšējās kontroles sistēmu un sankciju riska pārvaldību. Jāuzsver, ka šeit domātas iekšējās kontroles sistēmas un sankciju riska pārvaldības nepilnības, nevis noteikto sankciju pārkāpumi. Kriminālatbildība par noteikto sankciju pārkāpumiem paredzēta Krimināllikuma 315.pantā.

Saistībā ar iekšējās kontroles sistēmas vai sankciju riska pārvaldības trūkumiem kompetentās iestādes, izņemot FKTK, ir tiesīgas izteikt brīdinājumu, piemērot par pārkāpumu atbildīgajai fiziskajai vai juridiskajai personai soda naudu līdz 1 milj. eiro, apturēt vai pārtraukt tās darbību, tostarp apturēt vai anulēt licenci (sertifikātu) vai anulēt ierakstu attiecīgajā reģistrā, un noteikt pienākumu veikt konkrētu darbību vai atturēties no tās.

FKTK ir tiesības savā uzraudzībā esošajām personām piemērot vēl bargākus sodus. Soda nauda var sasniegt 10% no kopējā gada apgrozījuma, bet fiziskajām personām – 5 milj. eiro.

Papildus iepriekš minētajiem sodiem kompetentajām institūcijām ir pienākums savā tīmekļa vietnē publicēt lēmumu par administratīvo sankciju un uzraudzības pasākumu piemērošanu. Tajā var tikt atklāta atbildīgo personu identitāte, tādējādi papildus monetāriem sodiem vai tiesību ierobežojumiem komersanti un to amatpersonas un darbinieki var saskarties ar sava nosaukuma un vārda publiskošanu saistībā ar pieļautiem iekšējās kontroles sistēmas vai sankciju riska pārvaldības trūkumiem.

Raksta otrajā daļā apkopoti jaunumi, kas piemērojami publiskajiem iepirkumiem, publiski privātās partnerības projektiem un Eiropas Savienības u.c. ārvalstu finanšu instrumentu finansētajiem projektiem.